

А. Сейдахан, 1-курс
Ғылыми жетекшісі: Қ. С. Мұқыш, жалпы білім беретін пәндер кафедрасының аға оқытушысы
(ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қараанды академиясы)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС ДІНИ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ТАРАЛУ ТАРИХЫ

Қазақстан унитарлы мемлекет. Мемлекет құраушы ұлтпен қоса, ХХ ғасырдағы тарихи жағдайларға байланысты Қазақстан Республикасының азаматтығын көптеген ұлт өкілдері мен конфессиялар құрайды. Қазақстан олардың ауызбіршілігін сақтап отырған, толерантты мемлекет болып табылады. Сондықтан жалпы қоғамда ұлттық және діни факторлардың өзара қалыпты байланыста болуы маңызды саяси мәнге ие. Конституцияда Қазақстан Зайырлы мемлекет деп жарияланған, адам, оның өмірі, құқығы мен бостандығы ең жоғары құндылық болып табылады. Еліміздегі конфессияаралық қатынас әріптестік, өзара сыйластық және бір-бірінің ішкі ісіне араласпау принциптеріне негізделген. Мұны елеулі жетістік деуге болады. Қоғамдық санада дінге қатысты зор өзгерістер болды. Ұлттық сананың үнемі өсу нәтижесінде Қазақстан азаматтары тарихқа, көне дәстүрлерге, исламның, православиенің және басқа діндердің құндылықтарына назар аударуда.

Сенушілердің діни нанымдағылардың сұраныстарын қанағаттандыру үшін материалдық жағдайы жақсарды.

Ірі конфессиялардың бәрінің дерлік мешіттері, шіркеулері, храмдары, құлшылық ету үйлері және басқа діни ғимараттары бар.

Мемлекет дінге сенушілерді Қазақстанның толық құқықты азаматы деп санайды, ал діни бірлестіктер еліміздің әлеуметтік құрылымының ажырамас бөлігі болып табылады.

«Иегово куәгерлері», «Новая жизнь», «Благодать», «Община божьей любви» сияқты дәстүрлі емес дін өкілдері қайырымдылық акцияларын, басқа да көпшілік шараларын балалар мен жастар арасында өткізіп отырады. Ең өкініштісі, олар өздерінің қатарына қазақ жастарын тартуда.

Көшелерде және қоғамдық орындарда (ғимарат иелері жалға ақша түссе болды деп ойлайды) жағымсыз құбылыстарға жол беруде. Міне, осыған жол бермес үшін дін туралы заңға, басқа да заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу уақыты туып, 2011 жылғы қазан айында «Діни қызмет және діни бірлестіктер» туралы Қазақстан Республикасының жаңа Заңы бекітіліп, күшке енген болатын.

Ұлттық және діни мәселелердің ықпалының өсуін сарапшылар ХХІ ғасырда отаршылдыққа қарсы күресудің жаңа толқынының басталуымен түсіндіреді. Егер бірінші толқын экономикалық және саяси тәуелсіздікке қол жеткізу болса, отарсыздану зымыранының екінші сатысы мәдени және әлеуметтік тәуелсіздіктен арылу болып отыр. Осы мүмкіндік пен қатерлер төңірегінде бұрынғы отарланған елдер мен отарлаушы елдер терең ойлануда.

2009 жылғы халық санағы бойынша, Қазақстан халқының 70,2 % мұсылмандар, 26,3 % христиандар, 0,1 % буддистер, 2,8 % ешқандай дінге сенбейтіндер, 0,5 % жауап беруден бас тартқан. Әдетте түркі тілдес халықтарды мұсылман дініне ойланбай жатқызады. Бірақ халық санағы көрсеткендей, қазақтардың 0,4 % (39 172) адам христиан дініне, 1 923 — иудаизмге, 749 — буддизмге, 1 612 адам басқа діндерге өткен. 98 511 қазақ ешқандай дінде жоқ. 26 085 адам жауап бермеген. Сонымен қатар, өзбектердің де 0,4 %, ұйғырлардың — 0,5 %, татарлардың — 10,2 %, түріктердің — 0,3 %, әзірбайжандардың — 2,5 %, қырғыздардың — 0,9 % христиандар екен. Сондай-ақ, орыстардың — 1,4 %, украиндардың — 0,9 %, немістердің — 1,6 %, корейлердің — 5,2%-ы, белорустардың — 0,8%-ы, поляктардың — 0,7 %, басқа ұсақ этностық топтардың 34,7 % исламды қабылдаған. Қазақстандықтардың дін таңдауында, сөз жоқ, аралас некенің де ықпалы бар. Тағы бір назар аударалық мәселе: украиндардың — 7,3 %, немістердің — 14 %, корейлердің — 28,5 %, белорустардың 7,8 % ешқандай дінде жоқ.

Өртүрлі этностар дін ілімін терең білмегенмен, «қазақ болғандықтан мұсылманбыз», «орыс болғандықтан православиелікпіз» дегендей өздерін белгілі бір дінге, конфессияға

жатқызады, сондай-ақ дінге сенбейтіндер де бар. «Дүние – шыр айналған бір дөнгелек» дегендей, өзгермелі, құбылмалы заманда бірқатарымыз дүрмекке еріп, әртүрлі топтың жетегінде де кетіп жатырмыз.

Діни ахуалдың екінші деңгейі – бұл діни институттар мен ұйымдар, конфессиялар, олардың құрылымдары, бірлестіктері, басқару орталықтары. Қазақстан халқы Ассамблеясының XVII сессиясында сөйлеген сөзінде Президент Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев: «Тәуелсіздіктің 20 жылында Қазақстан аумағында жұмыс істейтін діни қауымдастықтардың саны 700-ден 4500-ге дейін өсті», деді. Елімізде дінді танып білуге талпыныс артып, дін рухани өміріміздің негізіне айналып келеді.

Сонымен бірге, дінге оралу барлық посткеңестік елдерде, соның ішінде Қазақстанда да, зайырлы мемлекеттегі діннің орны, дін мен мемлекет қарым-қатынастары туралы мәселелер төңірегінде пікірталастар туғызды. Басқа елдердегі діни ахуал, сондай-ақ еліміздегі «жаңа діни» қозғалыстардың мемлекетіміздің әлеуметтік-психологиялық өміріне ықпалы да бүгін өткір мәселеге айналып отыр.

Әртүрлі діндер мен конфессиялардың олардың жолын ұстаушылар мен ұйымдарының, сонымен бірге, олардың билікпен, азаматтық қоғаммен қарым-қатынасы елдегі діни ахуалға ықпал етеді. Діни ахуал әлеуметтік ортадан, айналадан аулақ оңашаланған әлем емес, оны елдегі әлеуметтік, саяси, рухани-психологиялық ахуалдан бөліп қарауға болмайды.

Елдегі тыныштықты, тұрақтылықты мылтықпен орната алмаймыз. Көршіміз Ресей тәжірибесі қаза болғандардың орнын туыстары, жерлестері, ниеттестері толтырып өш алу, арандату жалғаса беретінін көрсетіп отыр. Ел тұрғындарынан азамат тәрбиелеу, ымырашылдық, іштей жек көретіндермен де сырттай сыйласа білу, жұғысу, келісіп отыру да аз, өз пікірінде қалу, елді ұйымдастырып, дінаралық, ұлтаралық қақтығыстардың алдын алу маңызды болып табылады. Ең бастысы — адамдарға әділ қарап, тілектестік, жарастық табу, бірбеткейлікке жол бермеу.

Сонымен, дінге бетбұрыс, дінге сенушілердің, діни бірлестіктердің, ұйымдардың, діни оқу орындарының санының тез өсуі елімізде күрделі, қайшылыққа толы діни ахуал қалыптастырды, еліміз алуан түрлі діндердің араласатын алаңына айналды. Бір жағынан, демократиялық ахуал жаңа мүмкіндіктер туғызды, адам тәрбиесіне жаңа қырынан келіп, рухани-психологиялық тәрбиеге мүмкіндік берді, дін мұсылман ағайынның басын біріктіретін, рушылдық, жүзшілдіктен жоғары тұратын патриоттық идеологияның бір негізіне айналып барады. Екінші жағынан, діни ағымдар мен конфессиялар арасында бәсекелестік күшейді. Абай айтпақшы, «кеселді кісі еркін келетұғыны несі?» деп, діни сенім бостандығын әртүрлі секталар, жат ілімдер көбірек пайдаланып кетті. Бұл бұрын-соңды болмаған діни ахуал еді. Кешегі атеистік қоғамнан шыққан біздің қоғам мейірімді дін мен дінді бүркемелеп жүрген әртүрлі іріткі салушы топтарды ажырата алмай, қауіп-қатерді талай ғасырлар бойы елімізді тәрбиелеп келген ислам дінінен көретіндер де бой көрсетті.

Бүгін жаңарған діни сана елдің басын біріктіріп, мәдениетінің, дәстүрінің тірегіне айналдыру, дін мен мемлекет, дін мен тәрбие үйлесіміне қол жеткізе білу — ел дамуының ізгілігі мол шапағатты жолы.